

11
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türkiyat Enstitüsü

I. MİLLETLER ARASI TÜRKOLOJİ KONGRESİ

(İstanbul, 15-20 X.1973)

tebliğler

3. TÜRK SANATI TARİHİ

Tercüman Gazetesi
ve
Türkiyat Enstitüsü'nün
işbirliği ile basılmıştır

İSTANBUL
1979

U.bas No = ab0493

Yer No = ab485

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. *ab0493*

SINIFLAMA NO.

ab485

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHI

KİTAB AL-CERRAHİYET AL-HÂNİYE

(İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü Nüshası)

MİNYATÜRLERİ

Gönül GÜREŞSEVER

Türk Sanatlarının uzun bir gelişim çizgisi içinde, belirli özellikleriyle, bu gelişime katkıda bulunan bir türü vardır. Başlangıcından sonuna kadar tutarlı bir gelişim gösteren bu sanat türü Minyatür Sanatı'dır.

XV ve XVI. yy. Anadolusunun kültürel almalarında, çağı içinde ileri bir noktaya ulaşmasında büyük etken olan mimarlık sanatının medreseleri dinsel ve deneysel bilimlerin okutulduğu müesseselerdi. Anadolu'da gelişen Türk Mimarisinin genel çizgisini ortaya koyan en ilginç yapı türü olan medreselerde öğretimin nasıl bir geçmişe dayandığını, nasıl bir gelişim gösterdiğini, bu gelişimin hangi noktalara varmış olduğunu, yazılı kaynaklarla ve bilhassa minyatürlerle daha da açıklanmış olan yazılı kaynaklarda takib edebiliyoruz.

XV. yy. da Amasya Darüşşifası'nda hekimlik yapmış olduğunu öğrendiğimiz Sabuncuoğlu Şerefeddin tarafından yazılan *Kitab al-Cerrahiyet al-Haniye* adlı tıbbî yazmanın bugün mevcut olduğunu bildiğimiz, bu üçüncü nüshasının minyatürleri diğer tanıtılmış olan iki nüshanın minyatürleriyle kıyaslanamayacak kadar, teknik, kompozisyon, konu ve renk üstünlüğüne sahiptir. Aynı zamanda çağının Anadolusunda yaşayan halkın ne denli tıp ilmine bağlılığını, inancını ve yine çağının sağlık kuruluşlarında tıbbî çalışmaların ve sosyal düzenin ne derece sağlanmış olduğunu göstermesi bakımından bu yazma nüshasının minyatürlerinin önemi çok daha artmaktadır.

**Hekim ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin bin. Ali Elhac İlyas (1)
(1386 ? - 1470 ?) :**

Amasya'da doğmuş ve 80 yaşını aşkın iken gene Amasya'da ölmüştür. Sabuncuoğlu'nun soyunda hekim olanlar vardır. Dedesi İlyas İbn Şaban (Ö. H. 830/M. 1426) dır (2). Tıbbî Amasya Darüşşifası'nda Hekim Burhaneddin Ahmet'ten öğrenmiş ve icazet aldıktan sonra Sabuncuoğlu da 14 yıl süreyle bu darüşşifada hekimlik yapmış, aynı zamanda ilmi çalışmalar ve değerli bilim eserleri de yazmıştır.

Günümüze kadar gelen bu eserler şunlardır:

1 — Kradin Tercümesi :

II. Bayezid (1481 - 1512) şehzadeliğinde ve Amasya valisi iken Sabuncuoğlu H. 858/M. 1454 de bu eseri türkçeye tercüme etmiş ve aslı 31 bâb olan eseri iki bâb da kendisi ilâve ederek 33 bâb halinde yazmıştır. Yazma aslında Zahire-i Harzemşahi eserinin 10. ve son faslının tercümesidir. Sabuncuoğlu, sonuna bir tıbbî lügâtçe eklemiştir.

2 — Kitab al-Cerrahiyet al-Haniye :

H. 870/M. 1465 te yazılan bu eser de aslında büyük İslâm cerrahi Ebu-Kasım Zehravi'nin 30 bölümden müteşekkil olan Et-Tasrif eserinin cerrahiye ait son üç faslının tercümesinden ibarettir (3). Ancak Sabuncuoğlu bunda kendi gözlem ve deneylerini de ekliyerek kendisinden üç bâb fazla yazdığı gibi resimlerle de zenginleştirmiştir. Böylece yazma 30 bölüm iken 33 bölüme yükselmiştir. Bu eser İslâm dünyasında insan figürlü resimleri olan ilk tıbbî yazmadır. Devrinin minyatür tekniğine göre yapılan bu resimler cerrahi müdahaleleri göstermekte olup çoğu o çağın başlıca cerrahi müdahalele metodu olan dağlama-key-Cauthérisation ile ilgilidir.

Eserin Fatih'e ithaf edildiğini bildiğimiz bir nüshası bir çok özel kişilere geçtikten sonra nihayet Dr. Bergson eliyle Paris Bibl. National'e hediye edilmiştir. (Sall de Manuscrit, suppl. Turc 693). Eserin dünyaca tanınan üç nüshasından diğeri Fatih, Millet Küt. 79 No. da; ilerde de belirteceğim gibi üçüncü bir nüshasının diğeri iki nüshadan daha erken yazıldığı ve Sabuncuoğlu Şerefeddin'in kendi direktifi altında resimlendirildiği kanısın hakim olduğu ve bugün noksan haliyle İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yazma No: 263 de kayıtlı bulunduğunu bildiğimiz nüshadır.

-
- (1) Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. B. N.: Tıp Tarihi Eseri. (Basılmamıştır)
(2) Abdülzade Hüseyin Hüsameddin: Amasya Tarihi. İstanbul 1927-28. Ünver, Prof. A. Süheyl: Cerrahiyei İlhaniye. İstanbul 1939. (İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayınlarından, No: 12)
(3) Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. B. N.: Eczacılık Tarihi Dersleri. İstanbul 1971., sah: 160-1

*Sabuncuoğlu'nun bu eserini hazırlarken, Kitab al-Cerrahiyyet al-Haniyye'den 29 yıl önce yazılmış olan **Zahire-i Muradiye** adlı eseri de görmemiş olması imkânsızdır (4).

3 — Mücerrebname :

H. 873/M. 1468 de 17 bâblık bir risale olarak, Sabuncuoğlu'nun uzun hekimlik yıllarında edindiği tecrübeleri içerir. Çeşitli yazma nüshaları olan bu eserin İ. Ü. Yıldız Küt. de bulunan bir nüshasında yazar o tarihte hicri hesapla 85 yaşında olduğunu bizzat belirtir.

Kitab al-Cerrahiyyet al-Haniyye Nushaları :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi XV. asırda Türk Tıp Âlemi Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin b. Ali'nin türkçe olarak yazdığı ve Fatih Sultan Mehmet'e ithat etmiş olduğu Kitab al-Cerrahiyyet al-Haniyye adıyla bir esere sahip olmuştur. Orta Çağın sonlarında Türklerde tıbbî varlığın çok canlı bir misali olan bu eserin, ilim âlemi bugün üç ayrı nüshasına sahiptir.

Biri **Paris Nüshası** diye bilinen (5); Paris Bibl. National, Suppl. Turcs 693 No. da kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshanın minyatürleri İstanbul Millet Küt. nüshasının minyatürleriyle aynı tarihlerde, benzer karakterli olarak yapılmış ve daha çok sayıdadır. Saray kütüphanesinden nasıl çıktığı bilinmeyen bu nüsha, Tanzimat Meclisi azasından **Yasincizade Mehmet Ali Efendi** tarafından 9 C. evvel 1277/M. 1861 de **Dr. Bergson'a** hediye edilmiştir.

Diğeri İstanbul'da Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitapları, Türkçe Yazmalar, 79 Numarada kayıtlı olan yazmadır, **İstanbul Nüshası** olarak bilinir. İstanbul nüshası müellifin hattıyla olan orijinal nüshadır, harekeli bir nesih yazı ile yazılmış olan eserin her sahifesinde 17 satır halinde hat vardır. Eser maklepli olup basit bir cilde sahiptir. Bu nüshanın minyatürleri iptidai bir üslupla işlenmiştir. Minyatür sanatı yönünden bir değer taşımaz, ancak konuları itibariyle ilginç sayılabilir. Bu nüshanın bütün minyatürleri zamandır.

İstanbul Millet Kütüphanesi nüshası, Paris nüshasındakinden eksiktir, ancak bu eksikliğin neler olduğu bu iki nüshanın karşılaştırılmasıyla tamamlanabilir.

İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağlı Tıp Tarihi Müzesi'nde teşhir edilmekte olan nüsha (6) :

(4) Zahire-i Muradiye: Yahya Efendi Dergâhı, Hacı Mahmut Efendi Küt. Y. No: 5507, Süleymaniye Kütüphanesi.

(5) Huard, P. - Grmek, M. D.: Le Premier Manuscrit Chirurgical Turc, Charaf ed. -Din (1465). Paris 1960.

(6) Bu nüsha Tıp Tarihi Müzesi'ne Gen. Prof. Besim Ömer (Akalin) kitaplığından intikâl etmiştir. Bu nüshayı biz «İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü Nüshası» ismiyle izah ediyoruz.

Bu nüshanın bâb ve fasılları Paris ve İstanbul Millet Küt. Nüshalarında olduğu gibi lâl'le yazılmıştır. Ve bu nüshanın diğer iki nüshadan daha erken yazıldığı düşünülebilir. Açık ve harekeli nesih yazı ile Türkçe olarak hazırlanmıştır. Esef edilecek şey bu eserin lâyıkıyla muhafaza edilememiş olmasıdır. Cildi çok harap durumda olan yazmanın başı 26. fasla kadar ve orta kısımlardan bir çok sayfeleri bugün mevcut değildir. Mevcut yazma eser 188 varak (376 sahife) olup, ölçüsü 30x21 Cm., yazı ölçüsü ise 18,3x12 Cm. dir. Her sayfede 15 satır hat yer alır. Yazı ve minyatürler kırmızı lâl'le çerçevelenmiştir.

Bu nüsha da üç bâbdır; birinci bâb 57 fasıl olup, 1 den 26. fasla kadar eksiktir. Bu fasıllarda dağlama-key-cautérisation konusu işlenmiştir. İkinci bâb'da ise 97 fasıl vardır, çeşitli yaraları yarmak ve tedavi etmekten bahseder. Bu bâb da 1 den 7. fasla ve 77 den 81. fasla kadar eksiktir. Üçüncü bâb ise 36 fasıl olup, çeşitli çıkıkların çekilerek tedavisi ve sakatların uzularının sarılması konusu işlenmektedir. Bu bâb da 27 den 29. fasla kadar olan kısım ve ayrıca 31. fasıl eksiktir. Eserin sonunda kullanılacak ilaçların terkipleri verilmektedir. Bu nüsha Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha ile karşılaştırılarak yukarıda belirtmeğe çalıştığımız eksiklikler ortaya çıkarılmıştır.

Kolofonu olmayan (7) İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsü nüshası minyatürleri yönünden diğer iki nüshadan çok farklıdır. Gerek Paris nüshasının gerekse İstanbul Millet Küt. nüshasının minyatürleri, sadece eserin konusunu basit konturlarla ve çok şematik bir şekilde işleyen minyatürlerdir. Halbuki İstanbul Tıp Tarihi Ens. nüshasında mevcut olan minyatürler, minyatür tekniğine uygun olarak işlenmiştir ve özel itina ile yapılmıştır. Bunlar gerçek bir minyatür ustasının elinden çıkmışlardır. Hepsisi 32 adet olan bu minyatürleri teknik üstünlükleri, kompozisyonları, renkleri vs. özellikleri bakımından ele alarak ayrı ayrı incelediğimizde, bu nüshanın en önemli özelliği olan dişi, yazı şekli yanında minyatürlerinin olduğu anlaşılmakta, ve eser bir çeşit anatomi kitabı olması yönünden de önem taşımakta. Yazmanın çok yıpranmış olması onun bir çok kişiler tarafından uzun asırlar incelenmiş olduğuna bir delil sayılabilir. Ahariî filigransız (Şark Kâğıdı) bir kâğıt üzerine işlek bir nesih yazı ile yazılmış olan nüshanın cildi de çok harap halde.

Cildi kahverengi deriden yapılmıştır, Osmanlı üslubundadır, her kısım birbirinden ayrı parçalar halinde muhafaza edilmektedir. Çok bozulmuş olan cildin parlaklığı ve vernikli olması deri üzerine lâke olarak yapıldığına işaret etmektedir. Cildin her iki tarafında da iki ucu palmet motifleriyle nihayetlenen birer şemse yer alır. Şemsenin sathı ise kabartma olarak kıvrık dal üze-

(7) Paris Nüshası minyatürleri için (Huard. P. - Grmek, M. D.: Le Premier Manuscrit ...) bakınız

rinde küçük rumi, palmet, şekâyık ve nar çiçeği ile hançer **yaprak** dekorludur,

Bu nüshanın takdim ve başlık sayfeleri bugün mevcut **olmadığından** orijinal özellikleri hakkında bir şey yazmak mümkün **olmamaktadır**. Yazmadaki minyatürlerin kesin adedini bilmek **imkânsızdır**. Ancak **32 adet** minyatür **mevcuttur**, hemen hepsi yarım sahife ölçüsündedir. Bu minyatürlü sayfeler arasındaki bazı sahilelerde yer yer altın yaldızla **tezyini** mahiyette işlenmiş bitki dekorlarında mavi renk de görülmektedir. Bu minyatürlerde çeşitli tedavi şekilleri ve cerrahî müdahaleler, aynı motifler **kullanıldığı** halde farklı kompozisyon düzenine ve anlatımına sahiptir. **Minyatürlerde** her çeşit hastalığın tedavisi sözkonusudur.

Minyatürlerin Üslup Özellikleri :

Bu minyatürler Anadolu'da yaşamış olan resim sanatının **en** güzel örneklerindedir. Yazmanın minyatürleri anatomiye ait bir **eserin** minyatürleri olması yönünden de önemlidir. Minyatürlerde **müşterek bir konu olan tedavi** konusu işlenmektedir. Minyatürlerin hemen hepsi **bir üslup birliği** gösterir. Minyatürlerden bir kaç hariç bütün tedavi sahneleri açık havada ve yeşil bitkisel bir alanda geçmektedir. Minyatürlerde **az çok** farklarla kalıplaşmış bir manzara olaylara fon teşkil eder. Bunlar **tepeler**, ağaçlar, kayalar, bitkilerden meydana gelmiş tipik XV. yy. doğa tasvirleridir. Bunlar erken devirlerden beri Türk ve İslâm minyatür sanatında **görülen** manzaraların ana elemanlarıdır. Manzara elemanlarının ayrı ayrı **işlenişi** dikkati çeker. Tepeler yumuşak ve kıvrımlı konturlarla meydana getirilmiştir (Varak 7a, 21b, 23b, 25a, 27b, 30a). Bu tepelerin sathı irili ufaklı **bitkilerle** dekoratif olarak tezyinlenmiştir.

Kayalıklı dağ motifleri natüralist bir üslupla işlenmiştir. (Varak 8 a, 9a), Konturların özelliği yumuşak ve kırık olmasıdır. Bu **çizgici** konturlar yumuşak renk tonları ile birlikte, kayaların, dağların girintili çıkıntılı yüzeylerini belirtir. Ağaçların yaprakları yeşil renkte konturla **ayrı ayrı** belirtilmiştir ve bunlar yaprak yeşili renktedir. Bu yazmadaki minyatürlerin üslup birliğinin en önemli özelliklerinden biri, bu manzara elemanlarının fazla bir değişikliğe uğramaksızın her minyatürde tekrarlanmış **olmasıdır**. Konunun açık havada geçtiği minyatürler yanında kapalı mekânda tedavinin yapıldığı minyatürler de vardır, fakat bunlar az sayıdadır (varak 13a, 19a,

Bazı minyatürlerde figürler minyatür çerçevesinin dışına **taşar** (Varak 178b), bu arkaik bir özellik olup XV. ve XVI. yy. minyatür sanatında **görülen bir** özelliktir.

Sahnelerin düzenlenmesinde merkezî kompozisyona **önem** verilmiştir. Hekim ve hasta figürleri ön plânda, minyatür ortasında ve **büyük** olarak

tasvir edilmiştir. Ayrıca hekimin müdahale ettiği yer çok açık olarak ve bütün ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Kompozisyonda bütün elemanlar ölçülü bir şekilde verilmiştir ve figürler donmuş hareketler içindedirler. Bu minyatürlerde diğer bir özellik figürlerin büyüklüğüdür. İnsan figürlerinde ten rengi aslına en yakın şekilde verilmiştir, figürler klâsik Anadolu Türk tipindedir. Figürlerde yumuşak, munis bir ifade belirtilmiş olup, konturlar belirlidir. Giysilerin bol olduğu basit çizgilerle ifade edilmiştir. Hasta figürleri genellikle yarı çıplak vaziyette, hekim ve cerrah ise kavuklu ve giyimli bir şekildedirler. Bunlar kırmızı, mavi ve pembe renkli bol giysiler içinde resmedilmişlerdir ve bu kıyafetler altın yıldız dekorludur. Bütün bu unsurlarda konturlar sathı dolduran rengin koyu tonuyla ve çok dikkatli bir şekilde verilmiştir. Siyah renk daha ziyade figürlerde saç, sakal, bıyık gibi unsurları belirtmekte kullanılmıştır. Ancak siyah kontur çok ölçülü olarak bir kaç minyatürde ve sadece hekim figürünün ellerinde görülür.

Bu minyatürlerden anlaşıldığı gibi katiyyen taassup gösterilmemiş, kadınlara cerrahî müdahale esnasında verilen görünüşlerin Türk hekimleri tarafından taassup olmaksızın takib edildiği anlaşılmaktadır (Varak 12b, 13a). Hastalar genç-ihthiyar ve kadın-erkek olmaksızın işlenmiştir.

Minyatürlerde perspektif fikri, figürlerin önden arkaya doğru bir kademenleme ile yerleştirilmiş olması ve arka plânda natüralist ağaç motiflerinin yer almasıyla sağlanmıştır. Peysaj lâl'den ibaret olan minyatür çerçevesiyle kesilmektedir. Minyatürlerde gölge-ışık anlayışının varlığı sezilmekte, hemen her minyatürde figürler gölgeli olarak verilmiş ve gölgeleme kahverengi ve gri rengin tonlanmasıyla sağlanmıştır. Bu özellik vücudun çıplak kısımlarında, kavuk gibi giysilerde kolaylıkla görülebilmektedir (Varak 4b, 8a, 11b, 12b, 13a, 14a, v.s.). Minyatürlerde, zaman aşımına rağmen oksidasyondan sözedilemez. Bazı sahnelerde üçüncü hatta dördüncü şahıslara da yer verilmiştir (Varak 21b, 178a). Ortak unsurlar olarak hekim, hasta, yardımcıları, dağlama aletleri ve aletlerin kızdırıldığı ateş (ocak veya mangalda kor halinde) görülür. Yukarda da belirttiğimiz gibi, minyatürlerin en önemli ortak yanı ise olayın açık havada geçtiğini göstermesidir. Bunun yanında ancak iki minyatürde olayın kapalı mekânda geçtiğini görüyoruz (Varak 13a, 19a).

Üç nüsha minyatürleri arasındaki ayrıntıları ise şöyle izah edebiliriz:

Paris nüshası minyatürleri şematik bir şekilde olup aynı ressam elinden çıkmış olarak kabul edilebilir. Bu minyatürlerde mekân fikri yoktur, figürler âdeta bir çizgi üzerine yerleştirilmişlerdir. Bitki dekorları dekoratif mahiyette bir vazo içinde veya dal halinde sahnenin sağında ve solunda resmedilmiştir. Bazı sahnelerde stilize selvi ve hurma ağacı motifleri yer alır. Kompozisyon lâl çerçeveyi aşar. Hekim figürleri genellikle oturur şekilde resmedilmiştir. Hasta figürleri çeşitli şekillerde ve nisbetsiz olarak

verilmiş, bazen başasağı duran figürler bazen de diyagonal olarak acaip görünümlü olarak konumlanmışlar. Hekim ve hasta kıyafetleri basit konturlarla verilmiştir, baştaki sarıklar da aslına uygun olarak verilmemiştir. Yüz ifadeleri acemice belirtilmiş, gözler oyuğundan fırlamış şekilde işlenmiştir. Paris nüshasında görülen bu basit kompozisyonlar İstanbul Millet Kütüphanesi nüshasında da hemen hemen aynen görülmektedir.

Paris ve Millet Kütüphanesi nüshaları konu olarak çok çeşitli tedavi ve cerrahi müdahale şekillerini işlemiş (sünnet, hukne-lavman, hacamat, sülük vurmak, çıkık-kırıkların tedavisi gibi), buna karşılık İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Ens. nüshası yalnız dağlama ile çeşitli hastalığın tedavisi konularını işleyen minyatürlere sahiptir. Gerek Paris nüshası minyatürleri gerekse İstanbul Millet Küt. nüshası minyatürleri, minyatür sanatı bakımından önemli görülmemekte, sadece tekste yer alan tedavi şeklinin şeklen ifadesine yardımcı olmaktadır. Halbuki İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi Ens. nüshası minyatürleri minyatür tekniği ve eksik olmasına rağmen, minyatür üslubu bakımından çok değerli bir nüshadır. Bu minyatürler saray atölyelerinde yapılmış minyatürlerden farklı görünüştedir, bu da bu minyatürlerin saraydan uzak bir çevrede ve gerçekçi bir görüşle ele alınmış olmasına bağlanabilir.

Saray nakkaşları tarafından yapılan ihtişam ifadesi minyatürlerde saraylar, havuzlu bahçeler, ağaçlar ve ihtişam içindeki şahısların yer aldığı görülen doğu tesirleri, volütü ve altın yaldızlı bulut motifleri bol miktarda kullanılmış altın ve gümüş yaldızla ifade edilmiştir. Halbuki İstanbul Tıp Fak. Tıp Tarihi Ens. deki nüshanın minyatürlerinde ne ihtişamlı saraylar ne de bol miktarda altın ve gümüş yaldız kullanılmamış, fakat bu minyatürler natüralist bir peysaj içinde ve mutavazı bir şekilde ele alınmıştır. Açık ve koyu mavi, kırmızı, pembe, yeşil ve kahverengi renkler, hatta sarı renk yanında bitkisel dekorlarda, bulut kıvrımlarında ve giysilerde, çok az olarak da kor-ateş alevlerini belirtmek için sadece altın yaldız kullanılmıştır. Bu minyatürler mutavazı, ölçülü, muhteşem birer kompozisyon örneği olarak görülebilirler.

Minyatürlerin gerçekçi bir görüşle işlendiğinin en açık özelliği ise; hekim ve hastanın davranışları, her sahnede birbirinden farklı kıyafette ve yaşta (genç-ihtiyar, sakallı, bıyıklı vs. gibi) işlenmiş olması, kadın ve erkek ayırdedilmeksizin resmedilmiş olması, nihayet hekim yardımcılarının gerçek tenleriyle resmedilmiş olmasıyla, arap çömezlerin yer almasıyla açıklanabilir.

Hekim kıyafetlerinden, sarık şekillerinden ve bilhassa bazı minyatürlerde görüldüğü gibi sarıklarda altın yaldız dekorlu armalardan da bu bilim adamları arasında bir hiyerarşinin varlığından söz edilebilir. Her minyatür bir çift lâl çerçeve ile çerçevelenmiş ve ait olduğu bahsin altına res-

medilmiştir. Yazmada minyatürlerden başka basit konturlarla vantuz resimleri, yaraların yarılması-şak'ta kullanılan zamanın cerrahî âletlerinden neşterlerin, testere dişli bıçakların, penlerin, diş tababetine ait âletlerin ve dağlama âletlerinin resimleri tekst arasında resmedilmiştir (Varak 59a, 67a). Varak 90a'da görülen ve zafiyetten olan dişgebeliği sembolize eden minyatür çok basit konturlarla verilmiştir. Günümüzde bu tip şematik çizgilerle ifade edilen figürlerde çizgici geleneğin izlerinin Anadolu'da hâla yüçadığı saptanabilir. Ayrıca Varak 90a'da bugün için çok ilkel olan bir doğum âleti de resmedilmiştir.

Bu suretle Şerefeddin Sabuncuoğlu tarafından yazılan İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi Ens. sündeki nüshanın az bir zaman farkıyla diğer iki nüshadan daha önce yazılmış ve minyatürlenmiş olduğu düşünülebilir. Minyatürleri yönünden diğer nüshalardan çok daha önemli olan bu nüsha, bütün özellikleriyle Anadolu'da İstanbul'daki saray atölyelerinde yetişen nakkaşlarla boy ölçüşebilecek nitelikte minyatür ustalarının varlığını düşündürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülzade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*. C. 1-4, İstanbul 1927-28.
- Adivar. A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul 1943.
- Adivar A. Adnan, «İstanbul'un fethi sırasında Bizans ve kültür vaziyeti». *Tarih Derg.* C. 6, sayı: 9, İstanbul 1954.
- Aksel, Malik, *Anadolu Halk Resim Sanatı*. İstanbul 1960.
- Aslanapa, Oktay, *Turkish Arts*. İstanbul.
- Aslanapa, Oktay, *Turkish Art and Architecture*. London, 1971.
- Huard, P. - Grmek, M. D., *Le Premier Manuscrit Chirurgial Turc, Charaf ad-Din (1465)*. Paris 1960.
- Kılıçoğlu, Vecihe, *Cerrahiye-i İlhaniye*. Ankara 1956.
- Sözen, Metin, *Anadolu Medreseleri, Selçuklular ve Beylikler Devri*. C. 1-2, İstanbul 1970.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N., *Eczacılık Tarihi Dersleri*. İstanbul 1971.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N., *Tıp Tarihi Eseri*. (Basılmamıştır.)
- Ünver, A. Şehyi, *Cerrahiye-i İlhaniye*. İstanbul 1939.
- Yetkin, Şerare, «Anadolu'da Selçuklu Şifahaneleri». (*The Seljuk Shifa-Hanes in Anatolia*). *Türk Kültürü*. sayı: 10. 1963.

Resim 1. Varak 4b,
Yararın dağlanıp desilmesi.

Resim 2. Varak 7 a
Gözdeki hastalığın dağılması

Resim 3. V. arak 8 a
Ağrı ve sancıların cağıama ile tedavisi

Resim 4. Varak 9 a
El ve ayaklardaki hastalığın dağılamayla tedavisi.

Resim 5. Varak 12 Ab
Kadın hastalıklarının dağlamayla tedavisi.

Resim 6. Varak 12 Bb
Erkeklerde dağlamayla mesane hastalığının tedavisi.

Resim 7. Varak 13 a
Kadının gobekten tedavisi.

Resim 8. Varak 14 a
Müzmin soğuk algınlığının tedavisi

Resim 9. varak 19 a
Sırt ağrılarınin dağlamayla tedavisi

Resim 10. Varak 23 b
Basta olan yağ tümörlerinin dağılması

Resim 11. Varak 25 b
Vücuttaki yağ tümörlerinin dağılması

Resim 12. Varak 27 b
Adale ağrılarınin dağlamayla tedavis

Resim 13. Varak 28 a
Bedendeki ağrıların tedavisi

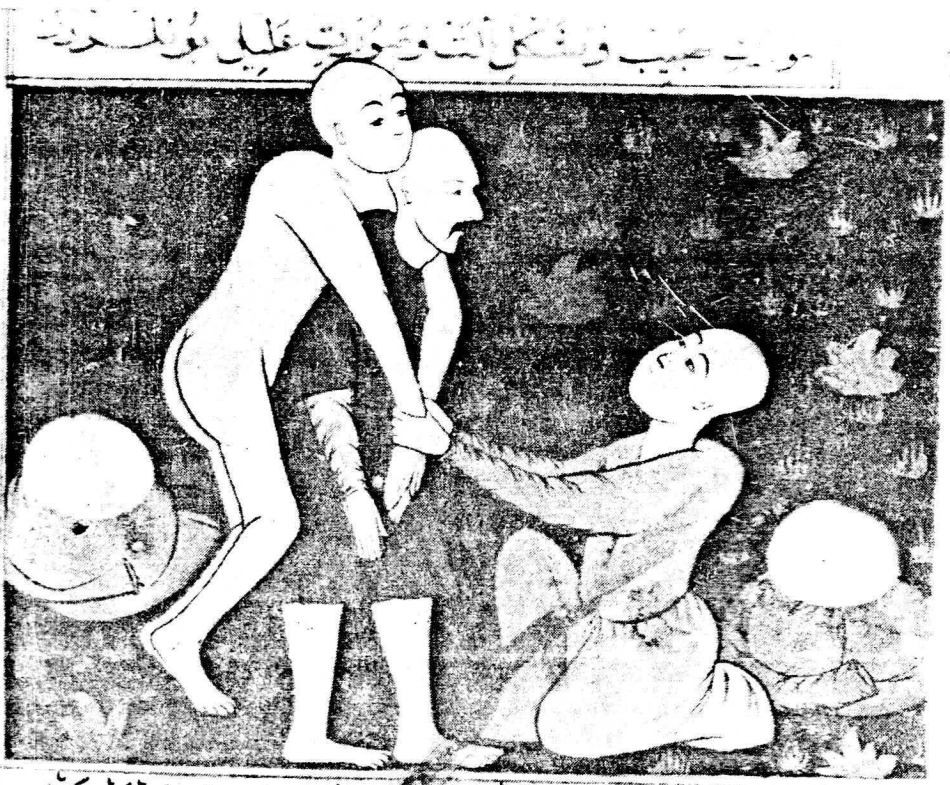

Resim 14. Varak 26 b
Darnara sokulan bir şişle kanın tedavisi

Resim 15. Varak 30 a
Üyelerdeki cerahatlerin tedavisi

Resim 16. Varak 178 a
Mafsal ve adale bozukluklarının tedavisi